
בזכות הריבונות

הסולדים מן המושג "ריבונות" ומתלהבים באופן רפלקסיבי מרעיון "הממשל הגלובלי" (global governance). הוא מהלל את הקונסטיטוציונאליזם, העצמאות והייחודיות של ארצות־הברית, ומבליט את הריקנות ואת הסכנות הגלומות במחויבות מופרזת לדיפלומטיה רב־צדדית. מחויבות־יתר כזאת רווחת היום, לדבריו, באירופה ובקרב אותם חוגים אמריקניים המושפעים מן הפרספקטיבה של היבשת הישנה. אם לפני זמן לא רב עוד יכול היה סמואל הנטינגטון להזהירנו מפני "התנגשות ציוויליזציות", כשהוא מציב את ארצות־הברית ואת אירופה באותו צד של המתרס התרבותי, הרי שכיום הולכים ומתרחבים הסדקים בתוך התרבות המערבית עצמה סביב שאלת הריבונות. רבקין מתחקה במיומנות אחר כמה מקווי השבר המאיימים ביותר ועומד על אופיים, שורשיהם והשלכותיהם. הוא מטיל, במרומו, את עיקר האחריות לאיחוי הפער הטֶרנס־אטלנטי הזה על כתפיהם של האירופים ושל חסידיהם האירוצנטריים

Law without Nations? Why
Constitutional Government Requires
Sovereign States

by Jeremy A. Rabkin

Princeton University Press, 2005

350 עמודים

ביקורת: מיכל פומרנץ

ספרו של ג'רמי רבקין (לשעבר פרופסור לממשל באוניברסיטת קורנל, וכיום פרופסור למשפטים באוניברסיטת ג'ורג' מייסון) מעלה טיעונים מרעננים נגד כמה מן המגמות אשר השחיתו בעשורים האחרונים את התחום של המשפט הבינלאומי. רבקין רותם את הידע הרחב שלו בתחומי ההיסטוריה של המשפט, ההגות המדינית והיחסים הבינלאומיים, כדי לחשוף את הכשלים בטיעוניהם של חוקרים ופוליטיקאים

התועים. ואמנם, טוב יעשו אלה השואפים לקרב בין גישת ארצות-הברית ובין התפיסה האירופית אם יטו אוזן לשפע ההוכחות שמביא רבקין בדבר חוסר הסבירות של המושגים הרומנטיים הקשורים ברעיונות הרב-צדדיות והעל-לאומיות.

אפילו הלקסיקון הפוליטי העכשווי, מציין רבקין, טעון משמעות פוליטית מבשרת רע. את מקומם של רעיונות כמו "ממשלה עולמית" או "פדרליזם עולמי", שהיו אפנתיים בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה אך התיישנו זה מכבר, תפסו כיום מושגים דוגמת "ממשול גלובלי" ו"סובסידיאריות" (ביזור סמכויות). המושג "ממשול", שלא כמו "ממשלה", קוסם יותר עקב ערפולו; הוא גם מגדיל את הסמכויות החקיקתיות של שופטים ואינו מחייב שימוש בכוח. ובאשר ל"סובסידיאריות" – לדעת רבקין היא אינה אלא "תחליף עלוב ביותר לריבונות". המונח, שמקורותיו נעוצים במסורת הקתולית, מורה על תהליך שבמסגרתו הרשויות המקומיות שהיו כפופות לאפיפיור הורשו לעתים, בחסדו ובחסותו, לקבל החלטות בענייניהן הן.

ביסוד הלקסיקון הזה עומדים עקרונות אשר זוכים בעיני חסידיהם למעמד מעין-דתי. לעקרונות אלו נודעת השפעה מכרעת על מגוון של סוגיות: מלחמה ושלום, זכויות האדם, ובמידה גוברת והולכת גם יחסי סחר ואיכות הסביבה. דוגמאות הממחישות את גישתו הביקורתית של המחבר לעיקרים הבולטים והמזיקים ביותר של התורה החדשה מצויות למכביר בספרו, וכמה מהן תובאנה להלן.

האמנם נכונה הדעה המקובלת, הרווחת בעיקר באירופה, כי הדרך הטובה ביותר להבטיח שלום המבוסס על

כיבוד החוק היא מסירת הריבונות לידי סמכות על-לאומית? על כך משיב רבקין ב"לאו" רבתי. על פי תפיסתו, האירופים אבחנו באופן שגוי את הגורמים למלחמות העקובות מדם שהיו נחלת היבשת בעבר, והסיקו מסקנות בלתי מבוססות מהניסוי המתמשך שלהם ב"על-לאומיות" וב"סובסידיאריות". על בסיס רעוע זה הם מציעים תרופות לא-יעילות ואף מזיקות לתחלואי העולם. הסכנה, לדעת רבקין, אינה טמונה בסמכות הריבונית עצמה, אלא בניצולה לרעה בידי כוחות הדוגלים באידיאולוגיות זדוניות. הנאציזם בגרמניה והקומוניזם הסובייטי, הוא מזכיר לנו, שמו להם למטרה לחסל את הריבונות של שאר המדינות ולהחליפה בצורה חדשה של שלטון "על-לאומי" אימפריאלי. המפתח לסיכול המזימות הללו היה טמון דווקא בהפעלה הלגיטימית של ה"ריבונות" – ושל הזכות הטבעית להגנה עצמית אינדיבידואלית וקיבוצית. מאז השתנתה זהותם של השחקנים והאידיאולוגיות הבינלאומיים המאיימים על שלום העולם, אולם המפתח לסיכול המזימות ההרסניות נותר בעינו.

לפיכך, המוסד "ריבונות", בפני עצמו, אינו שורש הרע ביחסים הבינלאומיים, ובידיים הנכונות הוא יכול להיות דווקא מקור לישועה. מאידך גיסא, המוסדות הרב-צדדים והעל-לאומיים אינם בהכרח מבשרי הגאולה, וכשהם נתונים בידיים הלא-נכונות, הם עלולים להחריף את הבעיות שהם אמונים על פתרונן. מוסדות בינלאומיים רבים – כל אחד על פי הרכבו, סדר יומו ותפיסת העולם המנחה אותו – מתגלים לא פעם כחסרי אוניס, ולעתים תכופות מדי – כגורמים המחבלים בסיכויים להשכין שלום וצדק עולמי. אין צורך להכביר מילים על חשיבות הרכבם

וסדר יומם של גופים כגון העצרת הכללית של האו"ם או המועצה לזכויות האדם של הארגון (Human Rights Council), שהתגלתה כגרועה עוד יותר מקודמתה, הוועדה לזכויות האדם (Human Rights Commission), אשר גוועה ללא מספידים. העצרת הכללית, כותב רבין באירוניה, "אינה יכולה לשמש טיעון חזק בזכות התבונה והנדיבות של 'הקהילייה הבינלאומית'". כידוע, גוף זה, וכמוהו גם מוסדות האו"ם העוסקים בזכויות האדם, בחרו להקדיש חלק גדול מפעילותם לגינוי מדיניות ההגנה העצמית של ישראל ולהתעלם מהפרות בוטות של זכויות האדם במדינות דוגמת סין, לוב, ערב הסעודית וברית המועצות לשעבר.

גם רשימת הישגיה של מועצת הביטחון אינה מעודדת. היא נכשלה כישלון חרוץ במניעת שפיכות דמים ביוגוסלביה לשעבר; שמונת אלפים אזרחים נטבחו בסרבניצה שעה שהיחידה ההולנדית של כוח השלום של האו"ם ניצבה מנגד בחיבוק ידיים. המחזל הטרגי מכולם היה חוסר האונים שהפגין האו"ם – וכוח השלום מטעמו – נוכח רצח העם ברואנדה. "במקום לפרוש את כוחותיה", כותב רבין, "הסתפקה מועצת הביטחון של האו"ם בשיגור משפטיים לאותם מקומות מיוסרים". המועצה הקימה בשנת 1993 את בית הדין הבינלאומי הפלילי לענייני יוגוסלביה לשעבר, ובשנת 1994 כוננה בית דין מקביל לטיפול בענייני רואנדה. שני בתי הדין הללו, מסכם רבין, לא היו רק תגובה מאוחרת מדי, אלא "תחליף לפעולה של ממש. למרות זאת, שניהם עוררו התרגשות רבה בקרב שוחרי זכויות האדם". להתרגשות זו, בעיניו, לא היה על מה להסתמך.

ואמנם, לדעת רבין, כל "מסע הצלב למען זכויות האדם" – נושאו של אחד

הפרקים המרכזיים בספר, שיש לו חשיבות מיוחדת לגבי ישראל – נוטה לעורר התלהבות בלתי מוצדקת. הבעיות שעליהן מצביע רבין בהקשר הזה הן רבות. אחת מהן היא ההרחבה המופרזת של המונח "זכויות", מבלי שתלווה אליה קביעת סדר עדיפויות כלשהו: "איסורים וסייגים מוסריים שבעבר הוחלו רק על מקרים שערורייתיים נחשבים כיום למשהו שניתן להחילו על מגוון עצום של פעולות ממשלתיות שגרתיות". הילה של אדיקות אופפת היום את האידיאולוגיה של ההגנה הבינלאומית על זכויות האדם, מעין דת חילונית חדשה, שתוכנה ואופני יישומה בעייתיים ביותר.

רבין אינו חושך את שבטו ממצג השוויון של האו"ם בסוגיה של זכויות האדם הבינלאומיות, מן הברברת הבלתי פוסקת סביב הנושא ומן האמנות חסרות השיניים, המתיימרות להחליף את פעולות המדינה ומשרות בכך אשליה מסוכנת של קדמה. ב"עולם הפלאות" של האו"ם, מציין רבין, "ערב הסעודית מוכרת כצד לאמנה נגד אפליה מגדרית" (ובשמה המלא – האמנה בדבר ביטול האפליה נגד נשים לצורתיה), ו"סין טוענת שהיא ממלאת אחר הוראות האמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות במלואן". אולם בפועל, כפי שמראה מחקר המצוטט על ידי רבין, מדינות אלו ואחרות דוגמתן לא הפגינו נכונות מוגברת לאכוף את הסטנדרטים המקובלים בתחום זכויות האדם לאחר שאשררו את האמנות הבינלאומיות העוסקות בנושא; אדרבה, מידת הציות שלהן לסטנדרטים הנדרשים אפילו פחתה ברוב המקרים. תהליך האשרור אפשר לאותן מדינות "להדוף ביקורת על התנהגותן האמיתית". וכך, "במקום שהאו"ם יטבע אות קין על

המדינות המפרות (את הזכויות) בצורה הבוטה ביותר... הוא עוד סייע לזכות אותן מאשמה ואף לשפר את הדימוי שלהן בעולם".

חשיבה שגויה והזויה כזאת, טוען רבקין, קשורה בטבורה להלך הרוח הפציפיסטי, הלגאליסטי והמוסרני השולט היום באירופה. לדבריו,

סדרי העדיפויות של שוחרי זכויות האדם... משקפים את להיטותם לברוח לעולם שבו הרוע אינו מהווה סכנה של ממש. אם ממקמים את השגיאות והמעידות של ממשלות המערב על אותו רצף מוסרי כמו מעשי הטבח ההמוניים שמבצעים הרודנים הגרועים ביותר, אזי קל להניח שטיעונים משפטיים, מחאות מוסריות ופרסום שלילי יועילו באותה מידה בכל המקרים. במצב עניינים כזה לא יהיה צורך בתגובות צבאיות, שממילא אינן אפשרות בת-קיימת עבור ארגוני זכויות האדם.

נקודת מבט זו קורצת מאוד לאירופים רבים - ובדיקת מאותה סיבה. שכן, כאשר פעולות צבאיות עומדות על הפרק, אירופה מסוגלת לתרום אך מעט... ואולם, אם אכן ניתן לתקן את העולם באמצעות צעדים משפטיים ודרישות מוסריות, כי אז - כך מדמינים האירופים - בוודאי יש להם מיומנות העולה על זו של עמים אחרים, ובוודאי על זו של פקידי ממשל בארצות הברית.

ההשקפה הרווחת היום באו"ם ובאירופה ניזונה מהנחות יסוד מוטעות אחרות, ובכללן האמונה ש"כמעט כל בני האדם הם שוחרי טוב, אפילו כלפי זרים"; שהם "משתפים פעולה בנוקל ובאופן טבעי בלי אילוצים מיוחדים"; ו"שאינן ביניהם מחלוקות חמורות במיוחד בעניינים מהותיים". ברי כיצד עלולה הישענות על אקסיומות מסוג זה להכות בעיוורון את עיני אלה האמונים על השכנת שלום, שעה

שהם נדרשים לפעול לסיומם של סכסוכים אזוריים.

הנחות יסוד שונות בתכלית ניצבות בבסיס מושג ה"ריבונות", כפי שזה בא לידי ביטוי במערכת החוקתית האמריקנית ובעקרונות הפילוסופיה הליברלית הקלאסית שהזינו אותה. המשמעות העיקרית של המונח "ריבונות" מבחינה היסטורית, קובע רבקין, היא "הסמכות לחוקק חוקים ולאכוף אותם". זוהי גם העמדה המובעת בפדרליסט. תפיסה זו אינה כרוכה בציפייה שקבוצות שונות - אפילו בתוך המדינה גופא - תגענה, באופן אוטומטי, לפשרה ולהסכמה; אולם ההנחה היא שהמדינה תזכה בנאמנות הבסיסית של אזרחיה ותצליח להגן על זכויות היסוד שלהם, אם תתווך בין תביעותיהן של הקבוצות היריבות על פי הליכים מוסכמים, ותצמצם עד למינימום את התערבותה בעניינים הנחשבים פרטיים.

כמה מן ההתפתחויות שחלו בשנים האחרונות במשפט הבינלאומי, ובעיקר היוזמות חובקות העולם שחרתו על דגלן את ההגנה על זכויות האדם והענשת אלה הרומסים ברגל גסה את אותן הזכויות, מוצגות בדרך כלל - ולעתים קרובות ללא מחשבה יתרה - כהישגים כבירים. חידושים אלו ראויים לבדיקה קפדנית וביקורתית יותר, ורבקין אכן עושה זאת. הוא מונה את החסרונות המשפטיים והמעשיים של אמנת רומא, שכוננה את בית הדין הבינלאומי הפלילי, ומצביע על הסכנות הטמונות בנטייה שמפגינות לאחרונה מדינות שונות (ובהן ארצות הברית) ליישם, באמצעות חקיקה ופסיקה, גרסה מורחבת של הסמכות הפלילית האוניברסלית. סוג זה של סמכות שיפוט מאפשר לכל מדינה להעמיד לדין

ול'יוס אֵין בְּלוֹ' (דיני מלחמה, המכונים כיום "החוק ההומניטרי הבינלאומי") עלולה להיות השפעה שלילית דומה. הן מגבילות בצורה חמורה את הזכות המסורתית להגנה עצמית אינדיבידואלית וקיבוצית, חרף העובדה שאותה זכות גופא אושרה גם בסעיף 51 למגילת האו"ם. נוסף על כך, מאחר שגישות אלו מקנות הגנה מיוחדת בזמן מלחמה אפילו ללוחמי גרילה שאינם מצייתים לדיני המלחמה המסורתיים, הן מקעקעות את עקרונות ההדדיות וההבחנה בין אזרחים ללוחמים, שעליהם נשענו בעבר דיני המלחמה. לזניחת הנחות היסוד הקודמות יש השלכות חמורות, ורבקין מונה בתמציתיות כמה מהן בדבריו על חוקת בית הדין הבינלאומי הפלילי:

גם מדינה דמוקרטית השרויה במצב מלחמה אינה יכולה לצפות שבית הדין יביא בחשבון את האמצעים הנחוצים לה הגנה עצמית. חוקת בית הדין, בדומה לפרוטוקול הנוסף (הראשון) לאמנת ז'נבה (מ-1949), שעליו היא מסתמכת במידה רבה, עומדת על כך שיש לציית באופן גורף לריסונים מסוימים, אפילו אם האויב אינו נוהג באורח דומה. הפרעה לתנועת אמבולנסים, למשל, אסורה בתכלית גם אם הצד האחר משתמש בהם כדי להבריש נשק ולוחמים; תקיפת כנסיות ומסגדים היא פשע גם אם הצד האחר מחביא בהם את לוחמיו; ואסור לתקוף מתקנים אזרחיים, גם אם הצד האחר משתמש בהם להסתרת נשק ולוחמים. ברי שבתנאים כאלה ישראל תמצא עצמה מהר מאוד בחדם של מפרי החוק.

הגישה החדשה הזאת, אשר בתקופת המלחמה הקרה נתמכה על ידי קואליציה של הגוש הסובייטי והעולם השלישי מול התנגדות של מדינות מערב אירופה, אומצה בשנות התשעים בידי אירופה עצמה,

כל אדם בגין פשעים בינלאומיים שנעשו בכל מקום בעולם – בעיקר פשעי מלחמה, פשעים נגד האנושות, רצח עם ועינויים. דוגמה בולטת לכך הוא ההליך שאִפשר לתביעה הבלגית לנסות ולהעמיד לדין את ראש ממשלת ישראל לשעבר, אריאל שרון – שלא בפניו – על תפקידו באי-מניעת הטבח שערך נוצרים במוסלמים במחנות הפליטים סברה ושתילה בשנת 1982. במדינות אחרות, יישומה של סמכות השיפוט האוניברסלית מחייב בדרך כלל את נוכחותו הפיזית של הנאשם בשטח המדינה שבה הוא עומד לדין. תנאי זה עשוי להגביל במידה רבה את חופש התנועה של חיילים וקצינים המשרתים במדינות השרויות במלחמות של הגנה עצמית ולמנוע מהם, הלכה למעשה, לצאת את גבולות ארצם. האלוף דורון אלמוג, למשל, העדיף לחזור לישראל מיד עם נחיתת מטוסו בנמל התעופה היתרו, בשל חשש מתביעה כזאת בבריטניה. החוק הבלגי עבר אמנם שינויים משמעותיים בנקודה זו, אך רק לאחר שארצות-הברית איימה לפעול להעברת מפקדת נאט"ו מבריסל. האיום המרומז הושמע אחרי ניסיון להעמיד לדין במסגרת אותו חוק את נשיא ארצות-הברית לשעבר ג'ורג' בוש האב ואת שר ההגנה שלו (כיום סגן הנשיא) ריצ'רד צ'ייני, באשמת "פשעי מלחמה" שביצעו, כביכול, במלחמת המפרץ בשנת 1991.

רבקין מציין שהמערכת הבינלאומית אשר נועדה להבטיח הגנה רחבה יותר לזכויות האדם לא הצליחה להרתיע את המפרים הגסים ביותר של זכויות אלו, אולם היא עלולה בהחלט לרפות את ידיהם של אלה שהיו מוכנים לעמוד בראש המערכה נגדם. לגישות החדשות ל'יוס אד בְּלוֹם' (הכללים המתירים שימוש בכוח)

ניידר, הסנאט של הסגל האקדמי של אוניברסיטת ויסקונסין, המועצה של עיריית ברקלי (שבקליפורניה), לשכת המסחר של ניו אינגלנד ו"קולות" רבים אחרים.

"אמריקנים מן השורה", מוסיף רבקין, "ילעגו ל'הליך חקיקה' מסוג זה". יתר על כן, במבט קרוב יותר מתברר כי הארגונים הלא-ממשלתיים המוכרים ביותר בתחום זכויות האדם, המתכסים באצטלה של שיפוט חסר פניות, פועלים, במקרים תכופים מדי, כקבוצות בעלות סדר יום משל עצמן, שהנייטרליות היא מהן והלאה. רבקין מזכיר כמה דוגמאות בולטות בהקשר הזה, ובהן העדר התגובה מצד ארגון אמנסטי אינטרנשיונל לטבח מיליון בני אדם בקמבודיה בשנות השבעים; תמיכת הארגון הזה וה-Human Rights Watch בתביעה הפלסטינית ל"זכות השיבה" לישראל בגבולות 67; ושתיקתם הרועמת והממושכת של שני הארגונים הללו נוכח מתקפת טרור המתאבדים הפלסטינית (שתיקה שנמשכה עד המחצית השנייה של שנת 2002). "הכנס המקביל" בנושא הגזענות, שערכו הארגונים הלא-ממשלתיים בִּדְרֶן בקיץ 2001, נתן במה לשטף של נאצות אנטישמיות כה קיצוניות ומפורשות – שהגיעו עד כדי החייאת ההסתות הקלאסיות לרצח עם, כגון הפרוטוקולים של זקני ציון – עד שאפילו נציבת זכויות האדם של האו"ם, מרי רובינסון, מצאה לנכון להביע דאגה.

אלא שאז, מוסיף רבקין, "כבר מקובל היה להתייחס לארגונים לא-ממשלתיים כאל דובריה של 'האנושות'".

כפי שמראה רבקין, ההטיה האידיאולוגית הבאה לידי ביטוי בפעולותיהם של הארגונים האלה מושרשת

שנעשתה בינתיים פציפיסטית להפליא. כדי לחזק את הפרספקטיבה החדשה, מקדמים חסידיה, במידה הולכת וגדלה, תיאוריות חדשות שנדחו בעבר כחסרות שחר, באשר לדרכים ליצירת נורמות במשפט הבינלאומי. מילת המפתח החדשה היא "חוק רך". בניגוד ל"חוק הקשה" – הסוג היחיד המוכר במשפט הבינלאומי המסורתי – המבוסס על הסכמת המדינות והתנהגותן, הקטגוריה החדשה מכילה גם את ההטפות המוסריות שמדינות משמיעות באוזני מדינות אחרות – בעיקר במסגרת הצהרות והחלטות בלתי מחייבות. כללי "החוק הרך", כך נטען, שבתחילה היו לא יותר מ"נורמות המביעות שאיפה גרידא, חסרות תוקף מחייב", "התקשחו" עם הזמן עקב הישנותם והפכו לחלק מן המשפט המנהגי המחייב. אפשר להבין מדוע מדינות שאינן נהנות מתמיכה של רוב אוטומטי בבמות הבינלאומיות – ישראל היא ודאי אחת מהן, אך גם ארצות-הברית – תדחינה בשתי ידיים שיטה בלתי מבוססת כזאת, המתיימרת לחייב מדינות גם ללא הסכמתן.

אותן מדינות גם לא תראינה בעין יפה את הניסיון לעקוף את הצורך בהסכמתן בשם היומרה שמטפחים ארגונים לא-ממשלתיים לגלם "סמכות מוסרית גבוהה יותר" מזו שנודעת למדינות ריבוניות, ולדבר בשם "חברה אזרחית גלובלית". בשורות הבאות מדגיש רבקין עד כמה יומרה כזאת ליצירת נורמות משפטיות היא בלתי סבירה בעליל:

המקבילה הפנים-אמריקנית לכך תהיה הטענה שהצעת חוק המתקבלת בבית הנבחרים צריכה להתקבל כחוק מחייב גם אם נדחתה בידי הסנאט, ובלבד שאומצה בידי ארגון 'האזרח הציבורי' של ראלף

היום באירופה. ואכן, לכל אורך הספר מנתח רבקין באזמל חד את החולשה, הדור-פרצופיות, הפייסנות והיומרות המוסרית המאפיינות את המדיניות האירופית. בחלק האחרון של הפרק על "ממשול נוסח אירופה" הוא מציג כתב אישום חריף נגד מדיניות הקהילייה האירופית במזרח התיכון. בתמיכתה השיטתית ביזמות הערביות בבמות בינלאומיות מרובות ומגוונות, קובע רבקין, הקהילייה "נכנסה למעשה לנעליה של ברית-המועצות כנותנת החסות הבינלאומית החשובה ביותר לרטוריקה הלאומנית הערבית".

לצד התכנים המתייחסים ישירות לסכסוך הישראלי-ערבי, יכולים הקוראים הישראלים למצוא בספר עוד דיונים רבים בעלי רלוונטיות למתרחש באזורם ולמאבק של מדינתם נגד הטרוריסטים ומפייסיהם. רובם בוודאי יעריכו את הדגש המיוחד ששם רבקין בסוגיית האכיפה, ואת ההתקפה החריפה שלו על הנהייה העיוורת אחר רעיון "הממשול הגלובלי" ועל גישות לגאליסטיות-מוסרניות כושלות.

בין סגולותיו הרבות של ספר זה אפשר למנות סקירה מועילה ותמציתית על אודות ההגות הפוליטית והתפתחות המשפט הבינלאומי מאז הוגו גרוטיוס. הדיון בז'אן בודין, בתיאוריית הריבונות שפיתח וביחסו ליהודים ולמקורות יהודיים, מאיר עיניים במיוחד. שפע המידע והניתוח החד שמציע רבקין במגוון רחב של נושאים ובסגנון כתיבה מרתק, שנון וקל להבנה, עושים את הספר לקריא ביותר. אנשי מקצוע וחוקרים בתחום המחשבה המדינית, המשפט הבינלאומי, היחסים הבינלאומיים וההיסטוריה של המשפט יוכלו, כמובן,

להפיק ממנו תועלת רבה, אך גם קורא נבון מן השורה יצא נשכר מקריאתו. חלק מן הקוראים עשויים לטעון נגד רבקין כי הוא מעלה טיעונים נחרצים מדיי בסוגיות שנויות במחלוקת, שהדיון בהן מחייב דווקא התייחסות לגווני ביניים. יש הסבורים, למשל, כי חוקת ארצות-הברית מתיישבת עם מידה רבה יותר של "על-לאומיות" מכפי שרבקין מוכן להודות. שאלה זו של התאמה או אי-התאמה עם החוקה תלויה, כמובן, בדרך שבה אנו מפרשים את החוקה וכן בשאלה מתי אפשר לראות את הריבונות של מדינה כ"מופקעת". השאלה האחרונה העסיקה את בית הדין הקבוע לצדק בינלאומי שליד חבר הלאומים (ובייחוד את השופט האיטלקי אַנְצִילוֹטִי) בשנת 1931, כאשר נדרש להכריע בפרשת איחוד המכס בין אוסטריה לגרמניה. מתי, התלבט בית הדין, אפשר להסיק שיכולתה של מדינה לכרות חוזים עם מדינות אחרות – אחד מסימני ההיכר המהותיים של "ריבונות" – הגיעה לנקודה שבה המדינה מאבדת בפועל את עצמאותה וריבונותה? בעיה זו לא באה אז על פתרונה המלא, ואולי אין לה כלל פתרון.

גם קביעתו של רבקין כי התנגדותם של האמריקנים להליכים רב-צדדיים אינה אלא ביטוי עקבי לגישתם מימים ימימה עלולה לעורר ביקורת מצד אלה המוצאים בגישה האמריקנית דווקא סממנים של דפוס מתזורי – לפחות מאז תקופת הנשיא וודרו וילסון ודבקתו ברעיון חבר הלאומים. בכל הנוגע ל"וילסוניאניזם" – מונח הנוטה ללבוש ולפשוט צורה – התייחסותו של רבקין משקפת את שיטת האסכולה ה"ריאליסטית" ביחסים בינלאומיים, הרואה בנשיא וילסון מדינאי

שגה בחלומות ושהיה מנותק מקרקע המציאות הבינלאומית:

חזונו של וילסון הציע את הרעיון המפתה שלארצות־הברית לא יהיו עוד לעולם אינטרסים שיש לפעול על פיהם ולהגן עליהם – להוציא, אולי, במקרה של מדינה פורעת חוק, שתזכה לגינוי מקיר אל קיר. עקב כך, ארצות־הברית לא תצטרך עוד לשקול בכובד ראש את מדיניותה. סכסוכים ייושבו באמצעות פנייה לנורמות בינלאומיות מקובלות – כשם שמחלוקות מבית תבואנה על פתרון באמצעות רשויות רגולטוריות בלתי תלויות.

גם אם רבקיין מפרזי אולי בתיאור הנאיביות והאידיאליזם של הנשיא וילסון עצמו, קשה להתווכח עם טענתו שרוח וילסוניאנית, לפי הגדרתו, שרתה על מדיניות החוץ של ממשל קלינטון. "הממשל, ששאף להיטיב עם כולם, הקפיד שלא לכבול את עצמו בהתחייבות לשום מקום ספציפי", כותב רבקיין. לדבריו, קלינטון גילה "אהדה כללית לאידיאלים אוניברסליים וליזמות גלובליות", אולם, בשונה מוילסון, לא טרח לגייס תמיכה בסנאט ליזמות שנויות במחלוקת כגון הקמת בית הדין הבינלאומי הפלילי. "בשנות התשעים", מסכם רבקיין, "ארצות־הברית הפגינה חוסר רצינות אפילו ביחס לפרויקטים לא־רציניים". בהתחשב ברקורד המפוקפק הזה ונוכח המגמות הרווחות היום במפלגה הדמוקרטית וההתנגדות המתרחבת למעורבות בעיראק, יש מקום לחשוש שבקרוב נחזה בחזרתה של ארצות־הברית למדיניות של בדלנות

רב־צדדית, המשקפת רתיעה מעמדת הנהגה בזירה הבינלאומית וכניעה לחולשה רב־לאומית.

זה יהא מצב עניינים מצער מאוד, שכן תחושת אי שביעות הרצון השוררת כיום בארצות־הברית ביחס למוסדות הבינלאומיים, הן אלו הפוליטיים והן אלה השיפוטיים, קשורה במידה רבה בשינויים שהתחוללו במוסדות אלו ובהשפעתם הרעה, ההולכת ומתפשטת עם הזמן. רבקיין מצביע במיומנות וללא מורא על הבעיות המרכזיות הרודפות את זירת המשפט הבינלאומי, לרבות הסכנות הטמונות באימוץ תיאוריית "החוק הרך" וצמצום זכותן של מדינות להגנה עצמית. סירובה של ארצות־הברית לחבור לתנים ולצבועים ראוי אפוא לשבח, ולא לגנאי. הספר שלפנינו הוא קריאת חובה לכל מי שעדיין אינו מבין מדוע.

השורות הבאות, שנכתבו על ידי המשוררת הבריטית אליזבת בארט בראונינג באמצע המאה התשע־עשרה, ממצות מסר חשוב שעליו שקד רבקיין בספרו, ויכולות היו נקל למצוא את מקומן בין דפיו:

אשרי כל העמים החופשיים, החזקים דיים
להחזיק במכורתם,
אך יבורכו אותם העמים המעזים להגן על
השאר בכוחם!

מיכל פומרנץ היא פרופסור למשפט בינלאומי ומחזיקה בקתדרה על שם אמיליו פון הופמנשטאל באוניברסיטה העברית בירושלים.